

Taking and expanding topics in the analysis of Recorded knowledge history texts

Behzad Mohammadyari¹, Gholamreza Heidari^{2*}, Siavash Yari³

1. Ph.D. Student, Department of Information Science and Knowledge; Faculty of Education Sciences & Psychology; Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
2. Associate Professor, Department of Information Science and Knowledge, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran
3. Associate Professor; Department of history; Faculty of Social Sciences; Ilam University, Ilam, Iran

Article Info.

Received: 2023/09/01

Accepted: 2024/05/17

Abstract

Background and Objectives: Researchers benefit from each other's ideas, thoughts and speech more through writings. The purpose of this research is to review, analyze and criticize the sources of documented Recorded of knowledge history to help research on this issue.

Methodology: This research is a kind of qualitative research in which the library method and critical analysis are used.

Findings: Historical studies in library and information science can be counted mainly in these few categories. 1- Recorded knowledge including all types of documents such as books, dissertations, periodicals, research projects, audio tapes, Video tapes, multimedia files in linear, printed and electronic form. 2- Libraries, institutions and organizations active in relation to Recorded knowledge. 3- Library and Information science, such as librarianship, information, education, research, theoretical aspects, branches and subfields, concepts and vocabulary, and related scientific organizations. 4- The profession of librarianship and information, including the profession of librarianship and information, librarians and its professional organizations (Rahadost, 2016). Recorded knowledge, as the main subject of library and information science, has received many historical studies. Identifying, analyzing and criticizing the different aspects of these scattered studies among historical texts will guide the researchers to the single subject of the Recorded knowledge history. Historical sources of Recorded knowledge include: history of writing and books, history of information, history of information technology, Historiography and Recorded knowledge, history of printing and publishing, history of publications, history of translation, historiography and history of study. Calligraphy is the main source of Recorded knowledge and the book is the first type of it. The history of recorded knowledge has been considered as the history of books and literature since the distant past. Books and writing started from the East and Mesopotamian civilizations and reached its peak in the West, and its history was noted. Publications, theses, research projects, scientific and literary conferences, etc. are also very important in their place. Today, the most recent and

most scientific achievements are found in magazine articles and conferences, and their historical review is of particular importance. Translation is one of the ways to spread and transfer Recorded knowledge, which widens the narrow circle of those who know a language. The history of translation has been of interest to researchers for a long time and there are many works on this subject in Iran, which are mostly about the Qajar period, and it is worthy that the translation from the ancient period and the contemporary period should be considered. Information history includes all types of information. But in most cases it has been used instead of recorded knowledge history. This issue is sometimes due to the authors' inattention, but it is more related to the importance of the recorded knowledge history, which has caused the general topic to be used to name a more detailed topic. In Iran, the aspects other than the Recorded knowledge of the history of information have rarely been paid attention to. Technology, especially information technology, has a long history. The range of information technologies includes writing, writing instruments, paper, printing, computer hardware, computer software, computer memory, computer networks, graphics, multimedia, and more. The use of images in recorded knowledge has been one of the important technologies of recording and recording knowledge since the emergence of writing and even before that, and there is a place to deal with the history of graphics and images in historical research. Today, images, graphics, and moving images play an important role in Recorded knowledge. Many historical works have boldly expressed the role of technology. But the fact is that these technologies should always be used for a purpose and as a tool that records Recorded knowledge and should not be superior to the content and content of knowledge. Some researches examine the quantity and quality of Recorded knowledge production such as the production of books and other documents and printed and non-printed media, they are mostly based on statistics and sometimes they also analyze factors and topics. Of course, the quantity, quality, and priority of the subject indicate the political, cultural, social, and economic conditions at the time and place of the research.

Discussion: Review or historiographical of Recorded knowledge history has not been done before in Iran. With the emergence of historical works about information, Recorded knowledge, Library and information science, professions and institutions related to Library and information, the need to review and analyze these texts is also obvious. The history of libraries has received more attention, but it alone cannot fill the place of historical subjects in Library and information science. In the history of Recorded knowledge, some topics have been neglected and received less attention. The historical study of reading is one of the neglected topics. The history of study can examine the individual and social effects of study and the effect of study and reading on individual and social developments. About the history of thesis writing among millions of print, non-print and electronic sources, we do not come across many results. The history of the entry, production and use of compact discs in Iran's Recorded knowledge also does not have many sources.

Keywords: Documented knowledge, history of books, history of information, history of publications, history of documented knowledge

*Corresponding author

Email: grrhaidari@gmail.com

How to Cite:

Mohamadyari, B., Haidari, G., & Yari, S. (2024). Taking and expanding topics in the analysis of Recorded knowledge history texts. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 16(2), 21-36.

فصلنامه

مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، سال ۱۶، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۳

مقاله مروری

قبض و بسط موضوعات در تحلیل متون تاریخ دانش مدون

بهزاد محمدیاری^۱، غلامرضا حیدری^{۲*}، سیاوش یاری^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
۲. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران
۳. دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۰

چکیده

هدف: پژوهشگران بیشتر از راه نوشتارها، از ایده‌ها، افکار و گفتار همدیگر بهره می‌برند. افکار و ایده‌ها گاه به شکل پژوهش‌های مرتبط با موضوعات تخصصی و پیشینه و ادبیات پژوهش ظهور می‌کنند. هدف این پژوهش مرور، تحلیل و نقد منابع تاریخ دانش مدون برای کمک به پژوهش در این موضوع است.

روش‌شناسی: این پژوهش نوعی پژوهش کیفی است که در آن از روش کتابخانه‌ای و تحلیل انتقادی استفاده می‌گردد.

یافته‌ها: در بیشتر کشورهای جهان و به‌ویژه در غرب مباحث تاریخی در مورد دانش مدون بیشتر با عنوان تاریخ یا تاریخچه اطلاعات و تاریخچه کتاب و کتابخانه مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. متون تاریخی مربوط به دانش مدون شامل چند موضوع است: نوشتار و کتاب، نشریات، ترجمه، اطلاعات، فناوری اطلاعات، چاپ و نشر و تاریخ‌نگاری. متون تاریخ نوشتار و کتاب قدمت بیشتری دارد. سپس ترجمه، نشریات، چاپ و نشر مورد توجه بوده‌اند. تاریخ اطلاعات، فناوری اطلاعات و تاریخ‌نگاری اخیراً مورد توجه پژوهشگران بوده‌اند. توجه به فناوری در متون نمایان و پدید آمدن انواع و اشکال دانش مدون و سیر تحولات آن قابل توجه است.

نتیجه‌گیری: تاریخ دانش مدون با نام‌ها و موضوعات متنوع مورد توجه پژوهشگران بوده است. این متون بیشتر بر تولید و فرایند تولید تأکید دارند و بر مصرف دانش مدون و مطالعه و اثرات فردی و اجتماعی آن در جامعه در گذشت زمان نپرداخته‌اند. برخی از اشکال و انواع دانش مدون در پژوهش‌ها مورد غفلت بوده، بیشتر متون در غرب تدوین گردیده و درباره مغرب زمین است و تمدن شرق و به‌ویژه ایرانی و اسلامی کمتر مورد تحقیق پژوهشگران غربی بوده است. نیاز به پژوهش تاریخی به‌ویژه موضوعات مهمی که تاکنون مورد غفلت بوده، بارز است.

کلیدواژه‌ها: دانش مدون، تاریخ کتاب، تاریخ اطلاعات، تاریخ نشریات، تاریخ دانش مدون

ایمیل: ghrhaidari@gmail.com

*نویسنده مسئول

استناد به این مقاله:

محمدیاری، بهزاد، حیدری، غلامرضا، و یاری، سیاوش. (۱۴۰۳). قبض و بسط موضوعات در تحلیل متون تاریخ دانش مدون. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۶(۲)، ۲۱-۳۶.

مقدمه

پژوهشگران بیشتر از راه نوشتارها، از ایده‌ها، افکار و گفتار همدیگر بهره می‌برند. افکار و ایده‌ها گاه به شکل پژوهش‌های مرتبط با موضوعات تخصصی و پیشینه و ادبیات پژوهش ظهور می‌کنند. در علم اطلاعات و دانش‌شناسی یکی از مشکلاتی که از سوی پژوهشگران ابراز می‌گردد نداشتن پشتوانه نظری تاریخی محکم و استوار است. مطالعات تاریخی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی در دنیای کنونی عمدتاً در این چند مقوله قابل احصاء است.

۱. تاریخ دانش مدون شامل انواع مدارک از قبیل کتاب، پایان‌نامه، نشریه ادواری، طرح پژوهشی، نوار صوتی، نوار ویدیویی، فایل‌های چندرسانه‌ای در شکل خطی، چاپی و الکترونیکی.

۲. تاریخ کتابخانه‌ها، نهادها و سازمان‌هایی که در رابطه با دانش مدون فعالیت می‌نمایند.

۳. تاریخ علم اطلاعات و دانش‌شناسی از قبیل کتابداری، اطلاع‌رسانی، آموزش، پژوهش، وجوه نظری، شاخه‌ها و زیرحوزه‌ها، مفاهیم و واژگان و سازمان‌های علمی مرتبط با این حوزه.

۴. تاریخ حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی شامل حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابداران و سازمان‌های حرفه‌ای آن (Rahadost, 2016).

جستجو در منابع تاریخی علم اطلاعات و دانش‌شناسی نشان می‌دهد که از میان موضوعات تاریخی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانش مدون به عنوان موضوع اصلی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مطالعات تاریخی چندی را به خود اختصاص داده است. شناسایی، تحلیل و نقد وجوه متفاوت این مطالعات که در میان متون تاریخی پراکنده شده‌اند، پژوهشگران را به موضوع یگانه‌ی تاریخ دانش مدون رهنمون می‌نماید.

یافته‌های پژوهش

مرور منابع تاریخی دانش مدون

در بیشتر کشورهای جهان و به‌ویژه در غرب مباحث تاریخی در مورد دانش مدون بیشتر با عنوان تاریخ یا تاریخچه اطلاعات و تاریخچه کتاب و کتابخانه مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. با این حال متون تاریخی دانش مدون را می‌توان در چند موضوع دسته‌بندی کرد: تاریخ نوشتار و کتاب، تاریخ اطلاعات، تاریخ فناوری اطلاعات، تاریخ‌نویسی و دانش مدون، تاریخ چاپ و نشر، تاریخ نشریات، تاریخ ترجمه.

۱. نوشتار و کتاب

تاریخ خط و کتاب از موضوعاتی است که از گذشته دور مورد توجه پژوهشگران بوده است. یکی از نخستین آثاری که آمیزه‌ای از کتاب‌شناسی، تاریخ خط و نوشتار، ابزارهای ثبت و ضبط دانش و کتاب را مورد بررسی قرار داده، کتاب الفهرست ابن ندیم بغدادی است. وی بسیار پیش‌تر از پژوهشگران مغرب‌زمین، به زبان عربی مباحث مختلف تاریخی در دانش مدون در خاورمیانه و ایران باستان را مورد پژوهش قرار داده است. طبیعی است که زمان نگارش این اثر در برخی موارد واقعیات با افسانه آمیخته شده است. با این وجود این کتاب ارزش زیادی در شناخت فناوری‌های ایجاد دانش مدون، فنون کتابسازی، مواد به کار رفته در ساخت کتاب و شناخت کتاب‌های قدیمی دارد.

در مغرب زمین، (Dahl, 1933) یکی از نخستین کسانی بود که در مورد تاریخ کتاب نوشت. وی تاریخ قدیم کتاب تا پایان قرون وسطی و اوایل دوران چاپ را به نگارش درآورد. جز در اوایل کتاب، که در مورد خاورمیانه مطالبی آورده شده است، نامی از مشرق زمین، دنیای اسلام و ایران نیامده است، در حالی که خط، نوشتار و کتاب در این سرزمین‌ها پدید آمده و پس از آن نیز همواره و تا قرن‌ها پیشتازی این میدان در شرق ادامه یافته است. پیداست که با پدید آمدن چاپ، کتاب و نوشتار علمی در غرب بیشتر رواج یافت و تا آن زمان مشرق زمین جایگاه بالایی در کاغذسازی، ایجاد کتاب و دانش مدون داشت. (Stipčević, 1994) در کتاب «در پویه تاریخ» تاریخ کتاب و کتابخانه را از سرآغاز تا انقلاب فرانسه و دوران چاپ بررسی نمود. این اثر ارزش و اعتبار زیادی در تاریخ دانش مدون دارد، اما اثری کامل نیست و جانبداری در نوشتن آن آشکار است. در سراسر کتاب نامی از تمدن ایرانی و کتاب‌ها و هنرهای باستانی آن و خطوط ایرانی و سپس اسلامی برده نشده است. اکنون می‌دانیم که کاغذ در ایران و دنیای اسلام قرن‌ها پیش از رواج آن در اروپا و آمریکا رایج بوده و کتاب‌ها از راه استنساخ تکثیر می‌گردید و کتابخانه‌های ایران باستان و امپراطوری اسلام دارای شکوه و عظمت فراوانی بوده‌اند، اما در این کتاب حتی بدان‌ها اشاره‌ای کوتاه هم نشده است. از این رو است که ما باید خود به نوشتن تاریخ خویش پرداخته و چشم به راه پژوهشگران آن سوی جهان نباشیم.

کتاب تنها شکلی از دانش مدون است در حالی که مدارک و اسناد علمی نیز نقش به‌سزایی در تولید و رواج دانش مدون دارند. «سندداری، اطلاع‌رسانی و کتابداری در ایالات متحده آمریکا» اثر (Buckland, 1996). در اصل در مورد علم اطلاعات و دانش‌شناسی است، اما در خلال این مسائل نحوه تلقی از کتاب، سند و اطلاعات در تاریخ علم اطلاعات و دانش‌شناسی را مورد توجه قرار داده است. وی معتقد است که با وجود توجهات در مورد بکارگیری اصطلاح اطلاعات این واژه معانی مختلف دارد و نمی‌توان به جای مدرک از آن استفاده نمود. اصطلاح اطلاعات در میان عموم مردم و حتی در بین دانشمندان نه تنها به جای مدرک رواج پیدا ننموده بلکه هر روز معانی تازه‌تری نیز پیدا می‌کند. نظرات وی اکنون معنی یافته است و امروزه حتی با پدید آمدن وب معنایی نیز مرتبط‌ترین جواب‌ها به سؤالات در موتورهای جستجوی معنایی باید با ذکر مدارک و اسناد در منبع و مأخذ باشد تا اعتبار آن تأیید گردد.

Kilgawer (2013) کتابی با عنوان «تکامل کتاب» را در حالی نوشت که دغدغهی او فناوری و تحولات آن و تکیه بر استمرار و انباشت آن بود. با این وجود نقاط هفتگانه‌ی قطع ثبات و تعادل در تاریخ کتاب در طی چهارهزار و پانصد سال گذشته آورده شده است که عبارتند از: لوحه‌ی گلی، طومار پاپیروس، کتاب پوستی، چاپ، نیروی بخار، چاپ افست و کتاب الکترونیکی. این اثر، کتاب و دانش مدون را از ابتدا تا زمان تألیف اثر مورد کنکاش قرار داده و نگاهی به آینده نیز دارد و بیشتر تاریخ کتاب را در غرب مورد بررسی قرار داده است. در فصلی کوتاه به موضوع کتاب در اسلام پرداخته شده ولی به صورت مشخص کم‌تر نامی از ایران برده شده است. جز این که در ابتدای کتاب به شرق و تمدن‌های اولیه آن اشاره شده است. علاوه بر تاریخ توصیفی در موارد زیادی به تحلیل مسائل تاریخی در مورد کتاب پرداخته شده است.

Yorland (2000) در «مدارک، نهادهای نگهدارنده و علم اطلاع‌رسانی» ضمن اشاره به اصطلاح مدرک، برگرفته از جنبش دکومانتاسیون، به جنبه‌های تاریخی آن پرداخته است. وی ضمن تأکید بر اصطلاح مدرک، اظهار می‌نماید که اصطلاح تاریخ اطلاعات پس از رواج و تحت تأثیر فناوری اطلاعات به وجود آمد در حالی که پیشتر کتابداران از اصطلاح تاریخ کتاب برای آنچه امروزه تاریخ اطلاعات خوانده می‌شود، استفاده می‌کردند. تأثیر فناوری اطلاعات بر دانش مدون به اصطلاحات و مفاهیم محدود نگردیده بلکه دانش مدون در صورت و شکل تغییر کلی نمود. با تغییر در شکل ارائه مدارک، کتابخانه‌ها هم کم‌کم جای خود را به کتابخانه مجازی و پایگاه‌های اطلاعاتی می‌دهند. تأثیر فناوری همراه با دیگر عوامل همچون انفجار اطلاعات حتی نوع مدارک را تحت تأثیر قرار داده است. در بسیاری از رشته‌ها دانشجویان، اساتید و محققان دیگر کمتر به سراغ کتاب

می‌روند، بلکه اشکال کوتاه و بسیار تخصصی منابع را مطالعه می‌کنند. انواع جدیدی از مدارک حاوی دانش مدون همچون وبسایت‌ها، وبلاگ‌ها، کانال‌های شبکه‌های اجتماعی در حال پدید آمدن است. بررسی تاریخی مدارک و اسناد، گذشته از فناوری به کار رفته در آن اهمیت دارد.

Weller (2006) در توضیح نظریه پائول گرویشترین Paul Grobstein درباره داستان علم و تجدیدنظر در داستان علم به جنبه‌های تاریخ علم از نظر ثبت، ذخیره و انتقال آن توجه نشان داده است. به راستی اهمیت دانش مدون در تاریخ علم تا آن جا است که بدون مدارک و محمل‌های دانش، تاریخ علم قابل تصور نبوده و رو به نابودی می‌رود.

در ایران (Afshar, 1965) کتاب «سیر کتاب در ایران»، یکی از نخستین آثار مستقل مربوط به تاریخ کتاب و دانش مدون را نوشت. این کتابشناس بزرگ ایرانی، اثری کوتاه، مصور، مبتکرانه و جالب را به نگارش در آورد و موضوعی تازه را که پیش از آن به صورت مستقل در ایران مورد توجه قرار نگرفته بود، بررسی کرد.

در همین سال (Homayun Farrokh, 1965) در کتاب «تاریخچه کتابخانه‌های ایران و کتابخانه‌های عمومی» به بررسی تاریخ کتابخانه‌های ایران پرداخت، اما در جای جای اثر خود به‌ویژه در ابتدای کتاب، از خط‌های ایرانی و منطقه خاورمیانه و بین‌النهرین و کتاب‌های پدید آمده در این مناطق سخن به میان آورده است. همچنین در مورد ابزارهای نوشتن و توزع، پوست درخت خدنگ، که ابزار ویژه ایرانیان باستان برای نوشتن بر روی آن بوده و سرانجام کاغذ و ساخت آن در ایران و هنرهای کتابسازی و استنساخ در ایران باستان و پس از آن شرح داده است. وی همچنین از مناسبت‌های مختلف در مورد کتاب که در زمان خود مشاهده کرده است، سخن گفته است. این کتاب بیشتر جنبه توصیفی دارد و کمتر تحلیل و تفسیر در آن راه یافته است.

Arian (1990) در مقاله «کتاب و کتابت در ایران باستان» نوشتار و دانش مدون در ایران باستان را مورد بررسی قرار داده است. این مقاله با استفاده از منابع مستند از آغاز دانش مدون در ایران بحث می‌کند و اهمیت این موضوع را در تمدن ایرانی کهن نشان می‌دهد. وی از سویی دلایل و عوارض سنت شفاهی در ایران باستان را نشان می‌دهد و از گفتار وی چنین برمی‌آید که اگر سنت کتبی در ایران باستان رواج بیشتر داشت چه بسا اکنون فرهنگ غنی و آثار برجسته بیشتری از این زمان به دست ما می‌رسید.

Manager Shanachi (1995) در مجموعه مقالات «کتاب و کتابخانه در اسلام» تاریخ کتاب و کتابخانه را در اسلام مورد توجه قرار داده است. این مجموعه که شامل ایران پس از ورود اسلام نیز می‌گردد، مقطعی از تاریخ را بررسی می‌کند که خط عربی در ایران رواج یافته و خط فارسی از این خط منشعب شده است. دوران رواج کتاب، کاغذ، خوشنویسی، استنساخ و هنرهای کتابسازی پیش از چاپ و عظمت و شکوه کتابخانه‌های این زمان در این مجموعه مقالات به خوبی نشان داده شده است.

پس از آن، (Ranjbari, 2010) در کتاب «تحولات نشر کتاب در دهه‌ی هفتاد (۱۳۷۰-۱۳۷۹)» بیش از هر چیز به آمار و سالشماری و توصیف وقایع پرداخت. مشاهده وقایع و مقایسه وسعت و تعدد مناسبت‌های مطرح شده با وقایع دهه‌های پیش، رشد و توسعه جهان دانش مدون را به خوبی نشان می‌دهد.

در کتاب «گاهشماری چند در اطلاع‌رسانی و ارتباطات، نگاهی به برخی از تحولات کتاب، کتابداری، ارتباطات و اطلاع‌رسانی در تاریخ ایران و جهان»، (Raskhnia, 2010) ضمن بحث از موضوعات وابسته به دانش مدون در جهان، به تاریخ این حوزه در ایران نیز پرداخته است. این اثر به صورت کامل و عمیق به بررسی مسائل و تحلیل آن در ایران نمی‌پردازد. فناوری‌های نوین مربوط به دانش مدون به طور طبیعی و در مرور زمان در جوامع در حال رشد مانند ایران به وجود نیامده بلکه پس از طی روند تاریخی به ایران راه یافته و همین موضوع در موارد بسیار باعث عدم پذیرش و پس زدن آن شده است. پیش از این کمتر اثری به زبان فارسی نامی از تاریخ اطلاع‌رسانی و سندداری آورده بود. گذشته از موضوعات نوین مطرح شده از

لحاظ روش پژوهش این کتاب توصیفی و گاهشمارانه و دور از تحلیل و نقد است. با این حال این کتاب ما را از رویدادهایی آگاه می‌نماید که شاید در منابع دیگر کم‌تر آمده است.

Rajabi (2009) در «مروری کوتاه بر تاریخ کتاب در ایران، از آغاز تا اکنون» به صورت مختصر تاریخ کتاب در ایران را بررسی نموده است. کتاب شامل سه بخش مروری کوتاه بر تاریخ کتاب در ایران، کتاب در اسلام، و امانت کتاب در جهان اسلام و ایران است، که بخش‌های دوم و سوم ارتباط چندانی با عنوان کتاب ندارند. در این کتاب تقسیم‌بندی بخش نخست بر مبنای تاریخ سیاسی است. در مورد نشر الکترونیکی در ایران نکات نوینی ذکر شده است که پیش از این در جایی نیامده است. Behnam (2010) در کتاب «نخستین‌ها در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» اولین تحولات در زمینه کتاب، کتابداری، کتابخانه، فناوری اطلاعات و ارتباطات در تاریخ ایران و جهان را بررسی نمود. تلاش وی به عنوان راهی نو جالب است اما در کتاب او بسیاری از مهم‌ترین چیزهایی که برای نخستین بار ایجاد گردیده نیامده است. مثلاً اگر به دنبال تاریخ نگارش اولین پایان‌نامه در ایران و جهان باشیم نمی‌توانیم آن را در این اثر بیابیم اما نخستین شبکه تلفن تصویری موضوعی با ارتباط کم‌تر وحاشیه‌ای‌تر را می‌توان یافت.

Azarang (2017) در کتابی با عنوان تاریخ تحول نشر؛ درآمدی به بررسی نشر کتاب در ایران از آغاز تا آستانه‌ی انقلاب به بررسی تاریخ نشر کتاب در ایران، پس از ورود فناوری چاپ به کشور تا آستانه انقلاب اسلامی می‌پردازد. Azarang (2016) در کتاب «نشر کتاب در کشاکش با مانع‌ها و چالش‌ها» نخست درباره جنبه‌های نظری، فرضیه‌ها و دیدگاه‌های نشر از زوایای مختلف اطلاعاتی ارائه می‌دهد و سیاست و راهبرد توسعه نشر و نشرهای همراه را تبیین می‌کند؛ سپس، تجربه‌های دو تن از نامداران نشر جهان «جیسن اپستین» و «آندره شیفرین» بیان می‌شود و شرایط برخی از کشورهای پیشرو در صنعت نشر مانند ژاپن، کره جنوبی، برزیل، استرالیا و... در توسعه نشر، ارائه کرده است.

۲. نشریات

مطبوعات، که در شکلی خاص به ثبت و ضبط دانش مدون می‌پردازند، از مهمترین اشکال دانش مدون به حساب می‌آیند. نوترین پژوهش‌ها در علوم مختلف ابتدا در نشریات خود را نشان می‌دهند. یکی از آثاری که جنبه‌های تاریخی نشریات را در ضمن مسائل دیگر این شکل از دانش مدون بررسی کرده کتاب «مدیریت مجلات» (Mohseni, 1999) است. وی در اولین فصل کتاب تاریخچه نشریات و روزنامه‌ها در جهان و ایران را بررسی نموده است. کتاب در ابتدای فصل چهارم که در مورد پاینده‌های الکترونیکی است، به اختصار تاریخچه این نوع پاینده‌ها را بررسی نموده و به استفاده از رایانه و فناوری و انتشار پاینده‌ها در محیط مجازی پرداخته است. زمانی که این کتاب تألیف گردید، هنوز پیشرفت‌های زیادی در این مورد صورت نگرفته بود. با این وجود مؤلف این نوع پاینده‌ها را از نظر دور نداشته است.

۳. ترجمه

ترجمه نقش زیادی در تولید دانش مدون دارد و از دیرباز مورد توجه بوده است. آثار جهانی در مورد تاریخ ترجمه فراوان است و چون این موضوع بیشتر در حوزه زبان و زبان‌شناسی مورد توجه قرار گرفته است، در اینجا تنها مهمترین آثار ایرانی مورد نظر است.

Fashahi (1973) در مقاله «نهضت ترجمه در عهد قاجاریه» به بیداری ایرانیان در اثر ترجمه آثار آزادیخواهان بزرگ اروپا و نقش این بیداری در نهضت مشروطه می‌پردازد. وی نشان می‌دهد که ترجمه، در ایران علاوه بر تحولات علمی چگونه بر تحولات اجتماعی و سیاسی تأثیر می‌گذارد.

Nawabi (1984) در کتاب «تاریخچه‌ی ترجمه‌ی فرانسه به فارسی در ایران از آغاز تا کنون» آغاز کار را بنا به شهادت اسناد تاریخی از زمان مغول می‌داند. وی اظهار می‌نماید که به رغم این تاریخ نسبتاً طولانی، متاسفانه تاکنون کار تحقیقی مدون و جامعی در این زمینه یا مطلقاً انجام نشده است یا اگر هم شده، نگارنده به آن دست نیافته است. او ضمن ارایه این تاریخچه، نمونه‌هایی چند از ترجمه‌های متیول و فهرستی از ترجمه‌ها را گرد آورده است.

Kianfar (1990) مقاله «ترجمه در عهد قاجار از آغاز تا دوره‌ی ناصرالدین شاه» تاریخ این موضوع را در یک مقطع مشخص مورد توجه قرار داده است. این دوره در تاریخ ترجمه اهمیت زیادی دارد و به عنوان نهضت ترجمه از آن یاد می‌شود. گرچه ترجمه پس از دوره قاجار جلوه و شکوه خود را تا حدی از دست داد. به همین سبب بیشتر آثار تاریخ ترجمه مربوط به این دوره است. ترجمه اکنون نیز یکی از راه‌های نشر دانش است که بررسی تاریخ معاصر آن اهمیت خاصی دارد اما مورد غفلت قرار گرفته است. (Mohseni, & Khachatourian Saradehi (2011) نیز در مقاله «نهضت ترجمه در عصر قاجار» به این موضوع پرداخته‌اند.

۴. اطلاعات

اطلاعات، گرچه در موارد زیادی به معنای دانش مدون به کار رفته است، اما مفهومی فراتر از دانش مدون دارد. اطلاعات انواع مختلفی دارد که شامل اطلاعات زیستی، اطلاعات به معنی پیام و مفهومی که در فناوری ارتباطی، سایبرنتیک و متون و مدارک از قبیل کتاب و نشریات و جز آن است. بنابراین تاریخ اطلاعات گاه برای نامیدن تاریخ دانش مدون و گاهی برای بررسی تاریخی انواع اطلاعات در زیست‌شناسی، عصب‌شناسی، صنعت، جامعه‌اطلاعاتی و فناوری اطلاعات موضوع تحقیقات متعددی بوده است.

کاپورو Capurro, Rafael در سال ۱۹۷۸ از دانشگاه دوسلدورف آلمان دکتری فلسفه گرفت و از پایان‌نامه خود با عنوان اطلاعات دفاع کرد. وی سیر مفهوم اطلاعات را در تاریخ غرب، از یونان باستان تا دوره‌ی مدرن بررسی نمود. در این بررسی کاپورو کاربردهای مختلف کلمه Information را در تاریخ غرب بررسی نموده و در متون مختلف تا زمان معاصر با استفاده از مدارک و استدلال متقن، دنبال نمود. پس از آن زمان پیشرفت‌های زیادی در زمینه فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی صورت گرفت و بسیاری از تلقی‌ها از اطلاعات تغییر چشمگیری یافت. به همین سبب ۱۹ سال پس از آن (Capurro, 1996) مقاله تبارشناسی اطلاعات را نیز در همین راستا نوشت.

اهمیت تاریخ و اطلاعات، این پرسش را پیش می‌کشد که چه ارتباطی بین اطلاعات یا دانش و تاریخ وجود دارد؟ (Marvin, 1987) در مقاله‌ی «اطلاعات و تاریخ» ارتباط این دو موضوع را بررسی نمود. اطلاعات تاریخی تنها از زمانی که به صورت مدون درآمد در دسترس ما قرار دارد و به گفته دیگر تاریخ با دانش مدون پدید آمد و از سوی دیگر اطلاعات و یا دانش مدون خود دارای تاریخچه‌ای است. از آن جا که اطلاعات و دانش مدون مربوط به انسان است، هسته اصلی در بررسی تاریخ آن نیز عوامل انسانی است. هرچند پوسته اطلاعات و دانش مدون عوامل مادی است، بدون این پوسته کلیت اطلاعات و دانش مدون از هم خواهد پاشید.

اطلاعات، در سیاست و دولت نقش بزرگی ایفا می‌کند و دولت‌ها به شدت برای اداره امور به آن وابسته‌اند (Eastwood, 1989). جریان اطلاعات در دولت انگلیس پیش از قرن نوزدهم را مورد پژوهش قرار داد. اطلاعات در بسیاری از موارد وسیله‌ای برای سلطه حاکمان و بسط قدرت آنان بوده و نیروی غالب بر جامعه، آن را در جهت منافع خود سامان می‌دهد.

Weller & Bawden (2005) ریشه‌های فنی و اجتماعی جامعه اطلاعاتی را به عنوان جامعه تولید و مصرف‌کننده اطلاعات بررسی و به تحلیل کنترل اطلاعات در سال‌های ۱۸۳۰ تا ۱۹۰۰ در انگلستان پرداختند. آنان دولت را دارای نقش مستقیم در اطلاعات و انتقال و ذخیره آن دانستند. نقش دولت منحصر به موارد مثبت نبوده بلکه در مسئله سانسور و در موارد حاد،

خودسانسوری هم نقش دارد. آنان عوامل متعدد ایجاد جامعه اطلاعاتی و نقش سلطه و کنترل اطلاعات از سوی نیروی مسلط جامعه یعنی دولت را نشان دادند.

نگاهی به مفاهیم و متون تاریخ اطلاعات، حاکی از فزونی و لزوم مرور و بررسی آن‌ها است. (Black, 2006)، که خود سهم بسزایی در تولید مقالات در زمینه تاریخ اطلاعات دارد، به بررسی این مفاهیم و متون پرداخته است. یکی دیگر از رویکردها به تاریخ اطلاعات رویکرد فمینیستی است. بررسی حضور زنان، به‌عنوان نیمی از جمعیت بشر و مقایسه آن با مردان در پژوهش‌های زیادی از طرف طیف‌های مختلف فمینیستی صورت می‌گیرد. (Moody 2006) به بررسی حضور زنان در فضای مجازی پرداخته و مسائل مربوط به این موضوع در تاریخ کوتاه فضای مجازی را بررسی نمود. علم و دانش در سرزمین‌های دارای تاریخ و فرهنگ غنی مکتوب و مدون، بهتر و بیشتر توسعه می‌یابد. بطور کلی فرهنگ و اطلاعات، ارتباط تنگاتنگی با هم دارند. (Weller 2007) تاریخ فرهنگی اطلاعات در بریتانیا را بررسی کرد. این مقاله وابستگی فرهنگ به تاریخ را به خوبی نشان می‌دهد و عوامل تاریخی فرهنگ را مد نظر قرار داده است. (Weller 2007) در «تاریخچه اطلاعات: اهمیت، منزلت و آینده» به معرفی اصطلاح تاریخچه اطلاعات، انواع آن، تاریخ پژوهی، تاریخچه‌های علم اطلاعات، تاریخچه اطلاعات به عنوان یک حوزه تحقیقاتی و آینده تاریخچه اطلاعات پرداخت. وی ضمن بررسی نظرات دیگران درباره تاریخچه اطلاعات به این نتیجه می‌رسد که با اصطلاح کلی تاریخچه اطلاعات، بدون بردن نامی از کتاب می‌توان ساعت‌ها درباره آن صحبت کرد. وجود این اصطلاح کلی ما را بر آن می‌دارد که ضمن تقسیم این مفهوم به بخش‌های اصلی و فرعی، برای هر کدام از بخش‌های آن تاریخ ویژه‌ای بنویسیم و از اصطلاحی خاص برای نامگذاری آن استفاده کنیم و از پیچیدگی و سردرگمی در میان مفاهیم و اصطلاحات بکاهیم.

۵. فناوری اطلاعات

فناوری، از ابتدا ابزارهایی را برای تدوین و ذخیره و انتقال دانش مدون در اختیار بشر قرار داده است. وسیله‌ای که با آن نگارش انجام می‌گردید و حافظه یا فضایی که بر آن نگارش انجام می‌شد، حاصل فناوری بودند. به تناسب همراهی همیشگی فناوری اطلاعاتی و دانش مدون، گاهی در ضمن پژوهش در باب فناوری به تاریخ دانش مدون پرداخته شده است. در نگاه نخست، تلفن یک وسیله ارتباطی است. تلفن پس از اختراع، کاربردهای فراتر از هدف اولیه یافت. ابتدا به عنوان منتقل‌کننده متن به صورت فکس به کار رفت و سپس محملی برای شبکه‌هایی مانند اینترنت شد. (Briggs 1977) کتابی درباره تاریخچه تلفن و تأثیر تلفن بر جامعه نوشت. اختراع تلفن فاصله زمانی ایجاد دانش مدون و ارائه و اشاعه آن را بسیار کوتاه‌تر از گذشته نموده است. بر همین اساس اختراع تلفن آغاز برهه‌ای جدید در مورد دانش مدون محسوب می‌گردد. با استفاده از تلفن، نقش قدرت مالی افراد در دسترسی به دانش مدون کمتر گردید و طبقات جدیدی به دانش مدون دسترسی یافته و انحصار دسترسی به دانش مدون تحت تأثیر قرار گرفت.

پیشرفت در زمینه مهندسی، الکترونیک، مخابرات و ارتباطات در ایجاد جامعه اطلاعاتی تأثیر زیادی داشت. در کنار آن تغییر و بهبود اقتصادی نیز در جامعه اطلاعاتی مؤثر بود. (Beniger 1986) در کتاب «انقلاب کنترل» به ریشه‌های فنی و اقتصادی جامعه اطلاعاتی می‌پردازد. در این کتاب به تاریخچه جامعه اطلاعاتی تنها از دیدگاه نظریه ارتباطات، معروف به نظریه اطلاعات، توجه شده در حالی که شکل‌گیری جامعه اطلاعاتی باعث تغییرات اجتماعی جدیدی گردید.

فناوری اطلاعات، به پیشرفت‌هایی دست یافته است که فراگیری آن در علوم انسانی ضرورت یافته و بر علوم گوناگون و از جمله علوم مربوط به دانش مدون همچون کتابداری و دکومانتاسیون تأثیر فراوان نهاده است. (Karvalics 1994) آموزش فناوری اطلاعات در تاریخ علوم انسانی را بررسی نمود. وی فناوری اطلاعات، دانش مربوط به آن و ریشه‌های تاریخی و انسانی آن را مورد توجه قرار داده و به درستی اظهار می‌نماید که آموزش فناوری اطلاعات در علوم انسانی و رابطه معلم-محصّل گونه بین

صاحبان دانش مربوط به فناوری اطلاعات و افراد و جماعات دارنده دانش‌های انسانی باعث سلطه‌ی فن‌سالاران گردیده و فناوری بر دانش و صاحبان دانش و از این طریق بر جامعه مسلط گردید.

نگرش به مدرنیته به عنوان چیزی مرتبط با تاریخ اطلاعات و دانش مدون ما را به طرف ارتباط فناوری اطلاعات و رسانه و ارتباط آن با جامعه انسانی می‌کشاند. (Winston 1998) در «فناوری رسانه و جامعه» به تاریخ فناوری رسانه‌ای پرداخت. فناوری‌های رسانه‌ای، دانش مدون را دگرگون ساخته و جنبه‌های تازه‌ای بر آن می‌افزاید. توجه به فناوری رسانه‌ای تنها در بستر جامعه ممکن است. مسئله تازه‌تر درباره فناوری رسانه‌ها شکستن مرزهای سنتی است. در گذشته رادیو یا تلویزیون به پخش برنامه می‌پرداختند، اما جز برای کارکنان و آن هم نه همه آنان دسترسی به متن و آرشیو برنامه‌ها ممکن نبود، اما امروزه آرشیو برنامه‌ها در وبسایت رسانه‌ها دسترسی به این مدارک را برای همگان ممکن می‌سازد و می‌توان گفت مرز بین متن، تصویر و صوت در حال شکستن است. بسیاری از رسانه‌ها برای طرح موضوعات علمی و ذخیره و انتقال آن از ضبط صدا و تصویر به جای متن استفاده می‌کنند.

Headrick (2000) در کتاب «کی اطلاعات به بلوغ رسید؟: فناوری‌های دانش در عصر تعقل و انقلاب» (۱۷۰۰-۱۸۵۰) تحولات فناوری‌های مربوط به دانش، پیش از رایانه و شبکه را مورد بررسی قرار داد. در این مورد باید پرسید که آیا اصلاً اطلاعات یا دانش مدون به بلوغ رسیده است؟ اگر در مقطع زمانی مورد اشاره نویسنده کتاب، دانش مدون به بلوغ رسیده است، پس دوران پس از آن را باید چه نامید؟

پدید آمدن رایانه و سپس ظهور اینترنت توجه پژوهشگران را به این پدیده و تأثیر آن بر جامعه و دانش مدون جلب کرد. دنیای دانش مدون پس از ظهور اینترنت به طور کلی تغییر کرد. دنیای فیزیکی چاپ در حال تغییر به دنیایی مجازی بود. چاپ اکنون در کنار این پدیده‌های جدید به حیات خود ادامه می‌دهد. البته با عقب‌نشستن از عرصه دانش مدون، چاپ کارکردهای جدیدی در صنایع بسته‌بندی، پارچه و لباس و جز آن یافته است، همان‌گونه که خط با عقب‌نشستن از این عرصه به هنر خوشنویسی تغییر ماهیت داده است. (Bawden & Robinson 2000) به بررسی چاپ و اینترنت و مقایسه تأثیر این دو پدیده بر جامعه پرداختند. فناوری اینترنت، مدارک و دانش مدون را از حالت اولیه وابسته به کاغذ که در یک مکان فیزیکی ذخیره می‌گردید، خارج ساخت. حرفه کتابداری، علم اطلاعات و دانش‌شناسی و بسیاری از حرفه‌های دیگر نیز در پی این تغییر و تحول بنیادین به شدت تحت تأثیر قرار گرفتند و حتی مواد درسی نیز در چند سال اخیر دگرگون شدند.

Warner (2000) در «ما باید به وسیله فناوری اطلاعات چه چیز را درک کنیم؟» ابراز می‌کند که تحول در فناوری گاهی چنان توجه را به خود جلب می‌کند که هدف اصلی که به کارگیری فناوری برای دسترسی به دانش مدون، ذخیره و انتقال آن است، در این بین گم می‌شود و منافع و قدرت فن‌سالاران هدف اصلی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

رایانه، اینترنت، وب و دیگر فناوری‌های اطلاعاتی حتی نظریه‌های انسانی و اجتماعی را دگرگون کردند (Karvalics, 2002) نقش تاریخی اینترنت در نظریه اجتماعی را مورد پژوهش قرار داد. وی به واقعیاتی از تأثیر اینترنت در دانش و نظریه‌پردازی اجتماعی پرداخت که تاکنون کمتر به آن توجه شده بود.

تأثیر تکنولوژی اطلاعاتی به‌ویژه رایانه به این موارد محدود نشد. Agar (2003) کتاب «ماشین دولت: تاریخ انقلابی رایانه» را منتشر کرد. دولت به عنوان تأمین‌کننده اطلاعات و دانش مدون برای مردم، در زمان پدید آمدن رایانه تحت تأثیر شدید قرار گرفت و تحولات زیادی به وجود آمد. تلقی و توقع مردم از دولت تحت تأثیر رایانه تحول یافت، بالاخره دولت‌ها برای کنترل جامعه رایانه و شبکه‌های رایانه‌ای را به خدمت گرفتند.

از دیرباز برای ثبت و ذخیره دانش مدون در کنار نوشتار از نشانه‌ها، رسانه‌های شنیداری و دیداری، گرافیک و نظام‌های بصری متفاوت استفاده می‌گردیده است. «تاریخ طراحی گرافیک» اثر (Meggs, 2004) در بخش‌های کتاب به ابداع خط، ارتباط گرافیکی در مصر باستان، سهم آسیا، الفبا، نسخه‌های خطی قرون وسطی، ورود چاپ به اروپا، کتاب مصور در آلمان، رنسانس طراحی

گرافیک، دوره نبوغ حروف نگاری و جز آن، که تا عصر اطلاعات و گفت و شنود جهانی ادامه می‌یابد، مباحث جالبی را درباره تدوین دانش به شیوه غیر نگارش و خط و اهمیت یافتن این شیوه‌ها در برابر الفبا و خط پرداخته است.

۶. چاپ و نشر

تاریخ چاپ یکی از موضوعات تاریخ دانش مدون است. در مورد تاریخ چاپ و نشر آثار زیادی در جهان به زبان‌های مختلف نوشته شده است که فراوانی آن خود مقاله‌ای مستقل برای مرور این آثار را می‌طلبد و ما را بر آن می‌دارد که در اینجا تنها به آثار ایرانی در این مورد اشاره نماییم. اما این آثار در ایران چندان زیاد نیست.

Hosseinzadeh (1990) در مقاله «چاپ در ایران، تحولات، تنگناها» به بررسی تحولات و تنگناهای چاپ در ایران در زمان

ورود این فناوری و پس از آن تا نگارش مقاله حاضر پرداخت. این مقاله مختصر بیشتر به توصیف وقایع چاپ پرداخته است.

Raisi Mubarekeh & Babaei (1999) «مطالعاتی در تاریخ چاپ» را نگاشتند. تاریخ چاپ از ابتدای ایجاد آن و ورود آن به

ایران و پس از آن در این اثر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. چاپ، دانش مدون را به صورت انبوه تولید و عرضه کرد و آثار زیادی در سطح فردی و اجتماعی در جهان و ایران داشته است که در این کمتر به آن توجه گردیده است.

Azarang (1999) در «نشر کتاب در دوره انتقال از عصر اطلاعات به عصر پسااطلاعات» به نشر دانش مدون در دوره پس از

دهکده جهانی، که وی آن را دهکده اطلاعاتی می‌نامد، می‌پردازد. در ابتدای مقاله به تحولات ابزارهای ارتباطی و رایانه و تأثیر

آن بر خیز پراکنش اطلاعات از این راه اشاره شده است. Azarang (1999) در «شمه‌ای از انتشار کتاب در ایران»، نیز علاوه بر

مسئله دانشنامه‌نگاری به موضوع کمیت کتاب در ایران از ابتدا تا زمان انتشار کتابش پرداخته و ضمن تقسیم‌بندی دوران‌های

مختلف نشر به بحث در مورد مسائل نشر و کتاب (Azarang 1999) به مبالغ زیادی که در جهان امروز در راه دانش مدون صرف

می‌شود و هزاران شغل تازه که در رابطه با دانش مدون سالانه ایجاد می‌شود، اشاره می‌نماید. وی به عصر پسااطلاعات و عصر

دانش اشاره می‌کند که رشته‌هایی مانند مدیریت دانش برای ورود به آن خیز برداشته‌اند. بی‌شک عصر دانش بدون دانش مدون

شکل نخواهد گرفت، هرچند ممکن است دانش مدون در شکل‌هایی غیر از مدارک امروزی مطرح گردد و با بهره‌گیری از

حواس مختلف انسان از صدا، تصویر و چندرسانه‌ای‌ها برای ثبت و ضبط دانش مدون بهره گیرد. آنچه امروزه هنوز جای بحث

بسیار دارد، مدرک و متون و محتوای آن‌هاست. مؤلف با تأثر زیاد از کمبودها و کاستی‌های پیشرفت در زمینه فناوری گفته است.

در موافقت با وی باید گفت برای پیوستن به آینده باید کوشش کنیم فاصله فناوری اطلاعاتی را از کشورهای پیشرفته پر نماییم.

آثار مربوط به نشر و اطلاع‌رسانی در اواخر دهه هشتاد بیشتر شد. Mohseni (2008) در کتاب «آشنایی با چاپ و نشر» در

روابط عمومی تألیف تاریخچه نشر و چاپ و انواع و اقسام آن‌ها مورد کنکاش قرار گرفت. وی در فصل نشر الکترونیکی دوره

گذار از نشر چاپی به الکترونیک را بررسی نموده است. ابتدا فناوری اطلاعاتی در نشر سنتی و سپس نشر کاملاً الکترونیکی به

صورت رسانه‌های برون‌خطی (آفلاین) و سپس نشر درون‌خطی (آنلاین) در شبکه اینترنت و با استفاده از صفحات وب بررسی

گردیده است. در آخر نیز معاهده‌هایی جهانی در این خصوص بررسی گردید که پیش از این کم‌تر مورد پژوهش قرار گرفته بود.

کتاب «نشر و اطلاع‌رسانی» (Mohseni, 2009) نیز ضمن پرداختن به تاریخ این موضوع به مسائل و چالش‌های دیروز و امروز،

جایگاه، رسانه‌ها، مجامع، پایگاه‌های اطلاعاتی، زیرساخت‌ها و تأثیر نشر و اطلاع‌رسانی پرداخته است. پرداختن به نشر الکترونیک

و دیجیتال و توجه به مدارک و محمل‌هایی مثل پایان‌نامه و دیگر رسانه‌ها از نقاط قوت این اثر است. این اثر بیشتر توصیفی است

اما این توصیف‌ها به جهت نو بودن و توجه به تاریخ نزدیک به زمان حاضر اهمیت زیادی دارد.

Azarang (2014) در کتابی با عنوان آشنایی با ویراستاری و نشر، بر رابطه نزدیک و جدایی‌ناپذیر میان ویرایش و نشر تأکید

کرده است. آشنایی با این ارتباط، به فهم بهتر موضوع کمک می‌کند. خوانندگان با این کتاب، که به قلم نویسنده‌ای با تجربه در

زمینه نشر و ویرایش و دارای چندین تألیف در این باره نوشته شده است، با بنیادهای نشر و ویرایش، انواع و کاربردهای ویرایش

آشنا می‌شوند؛ نیز این کتاب برای خوانندگانی سودمند خواهد بود که بخواهند فعالیت انتشاراتی را آغاز کنند، یا در سازمان خود

به نشر و ویرایش پردازند. (Azarang 2016) کتابی با عنوان در قلمرو نشر، ویرایش و دانشنامه‌نگاری نوشته است. این کتاب، دومین کتاب انتشارات ققنوس در زمینه نشر کتاب و ویرایش و هفتمین کتاب عبدالحسین آذرنگ در عرصه نشر است. در قلمرو نشر، ویرایش و دانشنامه‌نگاری که از پانزده مقاله و سخنرانی و یک گفتگوی بلند تشکیل شده است، به جنبه‌هایی از تحول، سیاست، زیرساخت، آینده و ویژگی‌های دیگر نشر و ویرایش می‌پردازد. مبحث دانشنامه‌نگاری در ایران، نیز برای نخستین بار و از منظری دیگر در این مجموعه مقاله طرح شده است. گفتگوی بلندی که در پایان این کتاب می‌خوانید، نکته‌های دست اول و تجربه‌های مستقیمی را بازگو می‌کند که از نظر سیاست‌های فرهنگی، پژوهشی و انتشاراتی کشور می‌تواند حایز اهمیت باشد. چند مقاله این مجموعه نیز ترجمه‌هایی است که برای مطالعات تطبیقی در نشر و ویرایش، الهامبخش و راهگشاست. مخاطبان اصلی این کتاب ناشران، ویراستاران، دانشنامه‌نگاران، رسانه‌شناسان، پژوهندگان و دانشجویان این حوزه‌ها و همه علاقه‌مندان به سرنوشت کتاب و نشر کشورند.

Azarang (2021) در مقاله‌ای با عنوان ضرورت تدوین دانشنامه ملی: موانع و چشم اندازها معتقد است که اینکه کشور ما تاکنون نتوانسته است دانشنامه‌ای ملی تدوین و منتشر کند - آن هم در حالی که توان لازم برای این وظیفه مهم را داشته است - از جمله قصور و تقصیرهایی است که جبران هرچه زودتر آن به سود فرهنگ ملی ماست. در حال حاضر نیروی لازم با بینش، نگرش، تخصص، توان علمی - فنی و آینده‌نگری لازم برای تدوین و انتشار دانشنامه‌ای که همه ابعاد فرهنگی - تمدنی کشور ما را به نحو شایسته نشان دهد و در عین میرا بودن، از هرگونه تعصب ملی - قومی، بر پایه موازین بین‌المللی دانشنامه‌نگاری و ضوابط مراعات شده در دانشنامه‌های بین‌المللی استوار باشد، موجود است؛ فقط اراده‌ای ملی لازم است که این هدف بزرگ را به تحقق برساند.

۷. تاریخ‌نگاری

تاریخ‌نگاری دانش مدون یا با تسامح، اطلاعات، دارای تاریخچه‌ای است. (Makinen et al. 2005) تاریخچه تاریخ‌نگاری کتابخانه و اطلاعات و روند تاریخ‌نگاری از کتابخانه تا اطلاعات را بررسی کردند. عنوان و مطالب این مقاله گویای تلقی متفاوت از موضوع است. این پروژه از سویی اهمیت تاریخ دانش مدون در غرب و از سوی دیگر تغییر طرز تلقی از یک موضوع در طول زمان را آشکار می‌کند.

Weller (2005) با رویکردی نو به بررسی آغاز تاریخ‌نگاری اطلاعات اهتمام کرد. وی به درستی اطلاعات را عاملی تأثیرگذار بر جامعه انسانی دانسته و به ریشه‌ها و ضرورت آغاز تاریخ‌نگاری اطلاعات اشاره می‌کند و به تحلیل روابط تاریخی اطلاعات و جامعه می‌پردازد.

برخی آثار ایرانی در مورد چیستی و چرایی تاریخ اطلاعات، مدارک و کتاب به نگارش در آمده است. از جمله (Rismanba 2010) در "جنبش دکوماتاسیون گمشده در هیاوهی فناوری" مهم‌ترین دستاورد این جنبش را جلب توجه به محتوا و رهایی از چارچوب‌های ذهنی وابسته به قالب می‌داند و معتقد است با ظهور فناوری اطلاعاتی این کوشش‌ها به فراموشی سپرده شد و قالب‌زدگی بر محتوا دوباره غلبه یافت. وی بر لزوم بازاندیشی در این مورد تأکید کرده است. استفاده از واژه اطلاعات و اطلاع‌رسانی به جای مدرک و سندداری به راستی باعث سردرگمی و ابهام شده است. با بررسی تاریخی دانش مدون لزوم استفاده از واژگان مناسب برای این موضوع بیشتر مشخص می‌شود.

Rismanbaf (2013) در مقاله «غفلت تاریخی از مطالعات تاریخی علم اطلاعات: پیامدها و مرور کوشش‌های تازه» با مرور پیشینه‌ی مطالعات تاریخی با تأکید بر انجام این‌گونه مطالعات در علم اطلاعات، کوشید تا زوایا و جنبه‌های ایجابی توجه بیشتر به موضوع را در رشته بکاود. از نظر وی نیاز علم اطلاعات به کار تئوریک، تغییر پارادایم، دستیابی به نظم مفهومی، شناسایی بی‌مبالاتی‌های نظری در گذشته رشته و بازنمایی آن به قصد تصحیح در آینده، لزوم بلوغ رشته و تسریع در روند حرفه‌ای شدن، از جمله دلایل نیاز فوری به انجام مطالعات تاریخی در گذشته‌ی رشته است. البته باید دقت نمود که مطالعات تاریخی در علم

اطلاعات شامل تاریخ دانش مدون و محمل‌های آن، تاریخ نهادهای مربوط به دانش مدون از جمله کتابخانه‌ها، تاریخ مشاغل و حرفه‌های مربوط به دانش مدون و تاریخ رشته و حوزه علم اطلاعات، شاخه‌ها و مطالعات بین‌رشته‌ای آن است.

بحث و نتیجه‌گیری

تاریخ دانش مدون آثار تاریخی در مورد دانش مدون بیشتر بر چند موضوع تأکید دارند: نوشتار و کتاب، نشریات، ترجمه، اطلاعات، فناوری اطلاعات، چاپ و نشر، تاریخ‌نگاری و مطالعه. خط، منشاء اصلی دانش مدون و کتاب نخستین نوع دانش مدون است. به همین سبب تاریخ دانش مدون از گذشته دور به نام تاریخ کتاب و کتابت مورد توجه پژوهشگران بوده است. کتاب و نوشتار از شرق و تمدن‌های بین‌النهرین آغاز گردیده اما در مغرب زمین به اوج رسید و تاریخ آن مورد توجه قرار گرفت. کتاب یکی از قدیمی‌ترین اشکال دانش مدون است اما نشریات، پایان‌نامه، طرح‌های پژوهشی، همایش‌های علمی و ادبی و جز آن در جای خود بسیار اهمیت دارند. امروزه تازه‌ترین و بیشترین دستاوردهای علمی در مقالات و مجلات و همایش‌ها جای دارد و بررسی تاریخی این اشکال دانش مدون اهمیت ویژه‌ای دارد. بخشی از متون تاریخی به دیگر اشکال و قالب‌های دانش مدون در طول دوره تاریخی پرداخته‌اند.

ترجمه یکی از راه‌های رواج و انتقال دانش مدون است که علم و دانش و فرهنگ را در میان جوامع انتقال می‌دهد. ترجمه دایره تنگ آگاهان بر یک زبان را گسترده می‌کند و افراد زیادی را در جریان یک اثر علمی یا فرهنگی قرار می‌دهد و مصرف دانش مدون و میزان مطالعه آثار را می‌افزاید. تاریخ ترجمه از دیرباز مورد توجه پژوهشگران بوده و در ایران نیز آثار زیادی در این مورد وجود دارد، اما این آثار بیشتر در مورد ترجمه در دوره قاجار است و شایسته است که ترجمه از دوره باستان و دوره معاصر مورد توجه قرار گیرد.

تاریخ اطلاعات با تاریخ دانش مدون ارتباط تنگاتنگی دارد. البته تاریخ اطلاعات انواع و جنبه‌های دیگر اطلاعات را نیز شامل می‌گردد. با این وجود در بیشتر موارد تاریخ اطلاعات به جای تاریخ دانش مدون به کار رفته است. این مسأله گاهی در اثر بی‌توجهی مؤلفان بوده است اما بیشتر به اهمیت تاریخ دانش مدون ارتباط می‌یابد که باعث شده است که موضوع کلی برای نامگذاری موضوع جزئی‌تر به کار رود. در ایران به جنبه‌های غیر از دانش مدون اطلاعات به ندرت توجه گردیده است؛ در حالی که تاریخ اطلاعات در جهان بسیار مورد توجه پژوهشگران است.

موضوع دیگر فناوری و به‌ویژه فناوری اطلاعات است. فناوری در تولید و توزیع و مصرف دانش مدون اهمیت فراوان دارد. گستره فناوری‌های اطلاعاتی، خط، ابزار نوشتن، کاغذ، چاپ، سخت‌افزار رایانه، نرم‌افزارهای رایانه، حافظه‌های رایانه‌ای، شبکه‌های رایانه‌ای، گرافیک، چندرسانه‌ای‌ها و جز آن را در بر می‌گیرد. از سوی دیگر تصویر و ایجاد و بکارگیری آن در دانش مدون از زمان پدید آمدن خط و حتی پیش از آن، در کنار خط یکی از فناوری‌های مهم ثبت و ضبط دانش به شمار می‌آمده است و جا دارد در تحقیقات تاریخی به تاریخ گرافیک و تصویر پرداخته شود. زیرا امروزه نیز تصویر، گرافیک و تصاویر متحرک نقش فراوانی در دانش مدون دارند. بسیاری از آثار تاریخی، نقش فناوری را به صورتی پررنگ بیان نموده‌اند. اما واقعیت آن است که این فناوری‌ها همواره برای هدفی و به عنوان ابزاری که دانش مدون را ثبت و ضبط نموده است نباید بر محتوا و درونمایه دانش برتری یابند. زیرا فناوری‌ها تغییر می‌یابند و تکمیل می‌شوند تا هدف اصلی، که ثبت و ضبط و انتقال محتوای دانش است، محقق شود و زرق و برق فناوری نباید محتوا را ناچیز و مغلوب و مقهور خود گرداند.

برخی از پژوهش‌های تاریخی در مورد دانش مدون، کمیت و کیفیت تولید آن را مورد بررسی قرار داده‌اند. تولید کتاب و دیگر مدارک و رسانه‌های چاپی و غیرچاپی در این بررسی‌ها مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش‌ها بیشتر بر آمار مبتنی هستند و گاهی در ضمن پژوهش به تحلیل عوامل و موضوعات پرداخته شده است. از سوی دیگر کمیت، کیفیت و اولویت موضوعی، نشان دهنده اوضاع سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در زمان و مکان مورد پژوهش است.

مرور یا تاریخچه تاریخ‌نگاری دانش مدون از موضوعاتی است که چون آثار کمی در این حوزه وجود داشته است، پیش از این در ایران مورد قرار نگرفته بود. با پدید آمدن آثار تاریخی در مورد اطلاعات، دانش مدون، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، حرفه‌ها و

مؤسسات مربوط به اطلاعات و دانش‌شناسی لزوم مرور و تحلیل این متون نیز آشکار است. تاریخ کتابخانه‌ها در میان این موضوعات بیشتر مورد توجه بوده است اما به تنهایی نمی‌تواند جای موضوعات تاریخی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی را پر کند. بررسی متون تاریخی دانش مدون نشان می‌دهد که برخی از موضوعات مغفول مانده و یا کمتر مورد توجه بوده است. با آن که هدف از ایجاد دانش مدون، مطالعه و در واقع مصرف آن است؛ در میان مطالعات تاریخی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی بررسی تاریخی مطالعه و خواندن موضوعی مغفول مانده است که شایسته است پژوهشگران به این موضوع هم بپردازند. اگر مطالعه مورد بررسی تاریخی قرار نگیرد، دور از انتظار است که شناخت کافی از این موضوع برای پژوهشگران به دست آید. تاریخ مطالعه می‌تواند آثار فردی و اجتماعی مطالعه و تأثیر مطالعه و خواندن در تحولات فردی و اجتماعی را بررسی نماید. برخی از موضوعات تاریخی دیگر نیز در ایران و جهان مغفول مانده است. مثلاً اگر بخواهیم مطلبی علمی در مورد تاریخچه پایان‌نامه‌نویسی بیابیم، در میان میلیون‌ها منبع چاپی، غیرچاپی و الکترونیکی با نتایج چندانی برخورد نمی‌نماییم. یا اگر نیازمند مطالعه تاریخچه ورود، تولید و استفاده از لوح فشرده در دانش مدون در ایران باشیم، منابع چندانی در دسترس ما نخواهد بود.

تعارض منافع

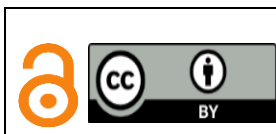
هیچ گونه تعارض منافع از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

References

- Afshar, I. (1965). *The history of books in Iran*. Tehran: Amir Kabir. (In Persian)
- Agar, J. (2003). *The Government Machine: A Revolutionary History of the Computer*, Boston: MIT Press, MA.
- Arian, S. (1990). Books and writing in ancient Iran. *Library Studies and Information Organization*, 2-4(1), 214-225. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/86714>. (In Persian)
- Azarang, A. H. (1999). Book publication in the period of transition from the information age to the post-information age. *Revolution University*, 112(1), 245-256.
- Azarang, A. H. (2014). *Introduction to editing and publishing*. Tehran: Side. (In Persian)
- Azarang, A. H. (2016). *Publishing a book in struggle with obstacles and challenges*. Tehran: Iran Institute of Books and Literature. (In Persian)
- Azarang, A. H. (2017). *The history of publishing; An introduction to the study of book publishing in Iran from the beginning to the threshold of the revolution*. Tehran: Book House. (In Persian)
- Azarang, A. H. (2021). The necessity of compiling a national encyclopedia: Obstacles and perspectives. *Encyclopedia Studies*, 1(1), 1-28. https://jencst.ihcs.ac.ir/article_6415.html. (In Persian)
- Bawden, D., & Robinson, L. (2000). A distant mirror? The internet and the printing press. *Aslib Proceedings*, 52(2), 51-7.
- Behnam, A. (2010). The firsts in library and information sciences: a look at the first developments of books, librarianship, library, information and communication technology in the history of Iran and the world. Tehran: Chapar. (In Persian)
- Beniger, J. R. (1986). *The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Black, A. (2006). Information history, in Cronin, B. (Ed.), *Annual Review of Information Science and Technology*, 40, 441-74.

- Borglund, E. (2006). *A Predictive Model for Attaining Quality in Recordkeeping*. (Doctoral dissertation). Mid Sweden University. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A2005&dsid=6669>
- Briggs, A. (1977). *The pleasure telephone*: A chapter in the prehistory of the media, in Pool, I. (Ed.), *The Social Impact of the Telephone*, 40-65.
- Buckland, M. (1996). Documentation, information science, and library science in the U.S.A. *Information Processing & Management*, 32(1), 63-76. [https://doi.org/10.1016/0306-4573\(95\)00050-Q](https://doi.org/10.1016/0306-4573(95)00050-Q)
- Capurro, R. (1996). *On the Genealogy of Information*. Available [on line]: <https://www.capurro.de/cottinf.htm>
- Eastwood, D. (1989). Amplifying the province of the legislature: The flow of information and the English state in the early nineteenth century, *Historical Research*, 62(149), 276- 94.
- Fashahi, M. R. (1973). Translation movement during the Qajar period. *Negin*, 99(1), 18-18. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/689566>. (In Persian)
- Headrick, D. R. (2000). *When Information Came of Age: Technologies of Knowledge in the Age of Reason and Revolution, 1700-1850*. Oxford University Press, Oxford.
- Homayun Farrokh, R. (1965). *History of Iranian libraries and public libraries*. Tehran: Public Libraries Organization of Tehran Municipality. (In Persian)
- Hosseinzadeh, F. (1990). Printing in Iran, developments, bottlenecks. *Media*, 1(1), 49-56. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/803703>. (In Persian)
- Karvalics, L. (1994). The claims, pre- history and programme of historical informatics, *Periodica Polytechnica, Series on Human and Social Sciences*, 1(19- 30), available at: www.itk.hu/english/docs/historical-informatics-zkl.pdf (accessed 10 June 2007).
- Karvalics, L. (2002). *Internet: The real pre- history and its implications for social theory*, paper presented at at Internet Research 3.0: Net/Work/Theory, Maastricht, 13- 16 October.
- Kianfar, J. (1990). Translation in the Qajar era. *Nashr Danesh*, 55(10), 23-28. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/41078>. (In Persian)
- Kilgawer, F. J. (2013). *The evolution of the book*. Translated by Ali Shakoui; Editor: Hossein Mokhtari Memar. Tehran: Dabizesh. (In Persian)
- Makinen, I., Black, A., Kovac, M., Skouvig, L., & Torstensson, M. (2005). *Information and Libraries in an Historical Perspective: From Library History to Library and Information History*, draft report of the EU Curriculum development Project.
- Manager Shanachi, K. (1995). *Books and libraries in Islam (collection of articles)*. Mashhad: Astan Quds Razavi, Islamic Research Foundation. (In Persian)
- Marvin, C. (1987). Information and history, in Slack, J. and Fejes, F. (Eds), *the ideology of the Information Age*. Ablex, Norwood, NJ, 49- 62.
- Meggs, Ph. (2004). *History of graphic design*. Translated by Nahid Azam Frost and Gholamhossein Fethullah Nouri. Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt). (In Persian)
- Mohseni, A & Khachatourian Saradehi, A. (2011). The translation movement in the Qajar era. *Payam Baharestan*, 2(11), 787-797. <https://ensani.ir/file/download/article/20120413183904-8049-122.pdf>. (In Persian)
- Mohseni, H. (1999). *Journal management*. Tehran: librarian publication. (In Persian)
- Mohseni, H. (2008). *Familiarity with publishing in public relations*. Tehran: Librarian. (In Persian)
- Mohseni, H. (2009). *Publishing and informing*. Tehran: Librarian. (In Persian)

- Moody, E. (2006). *Women in cyberspace*, paper presented at ASECS, Montreal, 30 March-2 April, available at: [www.jimandellen.org/ConferencePapers.Women Cyberspace.html](http://www.jimandellen.org/ConferencePapers.Women%20Cyberspace.html) (accessed 10 June 2007).
- Nawabi, D. (1363). *The history of French to Persian translation in Iran from the beginning until now*. Tehran: Kavian. (In Persian)
- Rahadost, B. (2016). *Philosophy of librarianship and information*. Tehran: Librarian. (In Persian)
- Raisi Mubarakheh, S., & Babaei, M. (1999). *Studies in the history of printing*. Tehran: Golshan Raz. (In Persian)
- Rajabi, M. H. (2009). *A brief overview of the history of books in Iran, from the beginning until now*. Tehran: Information. (In Persian)
- Ranjbari, M. (2010). *Developments in book publishing in the seventies (1370-1379)*. Tehran: Khane Kitab Institute. (In Persian)
- Raskhnia, P. (2010). *Chand chronology in information and communication*. Tehran: Book House. (In Persian)
- Rismanbaf, A. (2010). The deconstruction movement is lost in the technology frenzy. *Journal of Iranian Library and Information Studies*, 2(86), 51-68. (In Persian)
- Rismanbaf, A. (2013). Historical neglect of historical studies of information science: Implications and review of recent efforts. *Librarianship and information*, 4(60), 37-9. (In Persian)
- Stipcvcic, A. (1994). *A book based on history*. Translators: Hamidreza Azhir, Hamidreza Sheikhi. Tehran: Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation
- Warner, J. (2000). What should we understand by information technology (andsome hints at other issues)? *Aslib Proceedings*, 52(9), 350- 70.
- Weller, T. (2005). *A new approach: the arrival of informational history*, Proceedings of the XVI International Conference of the Association for History and Computing, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 14-17 September, 273- 8.
- Weller, T. (2006). A continuation of Paul Grobstein's theory of science as storytelling and story revising: A discussion of its relevance to history, *Journal of Research Practice*, 2(1), article M3, available at: <http://jrp.icaap.org/content/v2.1/weller.html>
- Weller, T. (2007). Information history: Its importance, relevance and future, *Journal Aslib Proceedings*, 59(4/5), 437- 448. DOI:10.1108/00012530710817627
- Winston, B. (1998). *Media technology and Society. A History: From the Telegraph tothe Internet*, Routledge, New York.
- Yorland, B. (2000). *Documents, maintaining institutions and information science*. Translated by Ali Radbaweh, in the basics, history and philosophy of information science: A selection of articles by Alireza Bahmanabadi, Tehran: National Library of the Islamic Republic of Iran.

Copyrights

© 2024, by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)